

"לא תירא מהם" – חרבות ברזל

הרמב"ן חלק עליו, וכתב שפסוקים אלו הם חיזוק אך לא חיוב: רמב"ן השגות לספר המצוות לא תעשה נח: כתב הרב (הרמב"ם) והמצוה חמשים ושמונה שנמנענו מלפחד מהכופרים בשעת מלחמה, והוא אמרו יתעלה 'לא תערוץ מפניהם' וכפל המניעה 'לא תיראום'. וכפלו שוטרי העם זה הענין. **וזו הבטחה לא מצוה**. ואם מניעה היא לא יוסיפו השוטרים ויאמרו מי האיש הירא ורך הלבב שעבר הלאו יפרסם חטאו ויחזור.

❖ מהי כוונת הרמב"ן שזוהי 'הבטחה'?

בדרך מרחיבה נקט רבינו יונה, שהאיסור הוא בפחד מכל צרה ולא רק ממלחמה:

שערי תשובה שער ג אות לא-לב:

'כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם'. 'כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם'. הוזהרנו בזה, שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה.

ג. איסור פחד או נסיגה

❖ האם האיסור שייך דווקא במעשה כגון בריחה או שיש איסור גם במחשבה של פחד מהאויב?

מדברי הרמב"ם בספר המצוות משמע שהאיסור אינו על עצם הפחד אלא כאשר הוא מתבטא באופן מעשי בבריחה: ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה נח: הזהירנו מלירא מן הכופרים בעת המלחמה ושלא נברח מפניהם, אבל חובה עלינו להתגבר ולעמוד ולהתחזק כנגד העם האחר. וכל מי שיוסג אחור ויברח כבר עבר על לא תעשה, והוא אמרו יתעלה 'לא תערוץ מפניהם'. ונכפלה האזהרה ואמר 'לא תיראום'. ונכפל הצווי בזה הענין הרבה. כלומר שלא יברחו ושלא ישונו לאחור בעת המלחמה. כי בענין זה אפשר לקיים אמונת האמת.

לעומת זאת בדברי הרמב"ם במשנה תורה משמע שעיקר האיסור הוא על הרגשת הלב:

משנה תורה הלכות מלכים פרק ז הלכה טו:

'מי האיש הירא ורך הלבב' כמשמעו, שאין בליבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מליבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר 'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם', ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו.

הקדמה:

עם ישראל נושא בעולם את שם ה', ומלחמותיו הם קידוש השם. כל חייל שזוכה להיות שותף בהגנה על עם ישראל, מקיים בזה מצוות רבות, ובכללן מצוות 'לא תעמוד על דם רעך', קידוש השם, כיבוש הארץ ועוד. בד בבד, בזמן מלחמה קיים איסור לפחד, וזאת מתוך אמונה בצדקת דרכנו, ובטחוננו בה' יתברך "המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה".

א. מקור הדין

כתוב בתורה:

ספר דברים פרק ג פסוקים כא-כב:

וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיכֶם לְשָׁנֵי הַמִּלְחָמִים הָאֵלֶּה כֹּן יַעֲשֶׂה ה' לְכָל הַמִּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אֲתָה עֹבֵר שָׁמָּה. לֹא תִירָאֻם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם.

אור החיים הקדוש הסביר שהציווי נאמר ליהושע אך מוסב לכל העם:

אור החיים דברים פרק ג פסוק כב:

לא תיראום - הגם שמדבר ליהושע אמר לשון רבים לכלול גם כל ישראל, לומר שלא יהיה אפילו אחד מישראל ירא מהם כי ה' נלחם להם.

ציווי זה חוזר במקומות נוספים בתורה:

דברים פרשת עקב פרק ז פסוקים יז-כא:

כִּי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם. לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעֹה וְלָכָל מִצְרָיִם... לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל וְנֹרָא.

ובפרשת שופטים:

דברים פרשת שופטים פרק כ פסוקים א-ד:

כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וְרֶכֶב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וְהָיָה כִּקְרַבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם. וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתֶם קְרִבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם אֵל יָרֵךְ לְבַבְכֶם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחְפְּזוּ וְאֵל תַּעֲרֹצוּ מִפְּנֵיהֶם. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם.

ב. איסור או הבטחה

הרמב"ם פסק שמדובר על איסור של ממש:

ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה נח:

כל מי שיוסג אחור ויברח כבר עבר על לא תעשה, והוא אמרו יתעלה 'לא תערוץ מפניהם'. ונכפלה האזהרה ואמר 'לא תיראום'. ונכפל הצווי בזה הענין הרבה.

במחשבתו מחשבות והרהורים המפתחים את הפחד ומעמיקים אותו ועל כגון זה נאמר האיסור.

❖ **חשוב על הסבר אחר לאור דברי הגר"י אריאל שהובאו לעיל.**

ה. על מי חל האיסור

❖ **האם הציווי שלא לפחד נאמר ללוחמים או לכל העם?**

מדברי אור החיים הקדוש שהובאו לעיל משמע שהציווי לא לפחד מוסב על כלל העם, אך בדברי הרמב"ם שהובאו לעיל נראה שעיקר הלאו מוסב על אלו שבזירת הקרב, וכן כתב ספר החינוך:

ספר החינוך מצווה תקכה:

נמנענו שלא לערוץ ולפחד מן האויבים **בעת המלחמה** ושלא נברח מפניהם... ונוהגת מצוה זו בזכרים, כי להם להילחם בזמן שישראל על אדמתן. ועובר על זה והתחיל לחשוב ולהרהר ולהבהיל עצמו במלחמה עבר על לאו זה, וענשו גדול מאד כמו שכתבנו.

הגר"י אריאל, בהתאם לשיטתו הנ"ל, באר שהאיסור לפחד בעת מלחמה נוהג בכלל האוכלוסייה אלא שבזירת הקרב הינו יותר מצוי שהפחד מפריע עלול לגרום להמס את לב אחיו:

שו"ת באהלה של תורה חלק א סימן ז:

לסוברים שגשמים חייבות לספק מים ומזון (רדב"ז הל' מלכים פ"ז ה"ד), מסתבר שהאיסור לברוח ממערכה חל גם על נשים, שאם הן תברחנה מי יספק מים ומזון ללוחמים. אלא שבדרך כלל החשש לפחד ולברירה קיים יותר בחזית... הדברים מקבלים משמעות מוחשית בלוחמה מודרנית, שבה לפעמים הסכנה מצויה דווקא באוכלוסיה האזרחית בעורף יותר מאשר בחיילים הקרביים המצויים בחזית, כפי שראינו במלחמת המפרץ... האיסור כולל את כל חלקי הציבור חיילים ואזרחים, גברים ונשים. בשעת מלחמה כל אחד עלול להמס את לב אחיו, גם אם אינו לוחם (ופוק חזי כמה משקיעים כיום בצד המוראלי הפסיכולוגי של המלחמה, ובעיקר בתקשורת). ומאידך גיסא, יכול כל אחד, אפילו אשה, להפיח רוח של עידוד ואמונה, כדבורה בשעתה. אלא שמטבע הדברים, ברוב המלחמות עיקר הפחד מצוי בחזית, בין הלוחמים, ולכן התייחסו הרמב"ם והחינוך בעיקר ללוחמים... ספר החינוך, שכתב שמצוה זו נוהגת בגברים, התכוון למציאות ולא לדיון, משום שבמציאות רוב הסיכויים שגברים הם שיצטרכו לקיימה ולא נשים.

ו. הלכה למעשה

- אסור להכניס בליבו ובלב אחרים פחד בעת מלחמה.
- בכלל האיסור, לעורר בליבו מחשבות של פחד ולשקוע בהן, וכן לעשות מעשים חריגים שגורמים לאווירת ציבורית של פחד.
- איסור זה חל על כלל האוכלוסייה ולא רק על הלוחמים בשדה הקרב.
- חיילינו ומפקדינו בשדה הקרב נטועים תחושת ביטחון בצדקת הדרך, וביכולתנו להכריע ולמגר בעזרת ה' את כל אויבנו.

הגר"א שרמן באר שהאיסור העיקרי הוא פחד הלב, והברירה היא דוגמה לגילוי של פחד:

ניב המדרשיה טז-יז:

הרמב"ם בהלכות מלכים... אינו תולה את האיסור בתוצאה המעשית של הברירה וניסה מהמערכה, אלא עצם הפחד בלב פנימה הוא האיסור... יש להסביר וליישב את הסתירות שבמקורות הרמב"ם השונים... גדר האיסור הוא כפי שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים בברירות שעצם הפחד והיראה בשעת לחימה הם האסורים, וענין הברירה והמנוסה מהמערכה כתוצאה מהפחד והיראה אינו חלק מעצם האיסור אלא רק גלוי ותוצאה של הפחד שגרם לברירה.

לעומת זאת, הגר"י אריאל כתב שהאיסור אינו על הרגשת הלב על גרימת פחד לאחרים:

באהלה של תורה חלק א סימן ז:

עיקר האיסור הוא המסת הלב של יתר הלוחמים, ולכן יש לומר, שלא כל נסיגה תיחשב לברירה האסורה, אלא אם כן כשנעשתה מתוך מוג לב... בקיצור - זהירות, גם בשעת מלחמה, אינה פחדנות, אלא חלק משמירת הכוחות הנחוצים ללחימה עצמה. בדרך כלל, ההחלטה כיצד לנהוג נתונה בידי המפקד האחראי במקום, ויש לסמוך על שיקוליו והחלטותיו. אולם בהעדר החלטה כזו, מסורה ההכרעה בידי כל אחד ואחד.

❖ **כיצד לפי הגר"י אריאל מתיישבת הסתירה ברמב"ם?**

ד. איסור הפחדה במזיד

❖ **כיצד ניתן לצוות אדם שלא לפחד?**

הגר"י פערלא דייק בלשון הרמב"ם שרק מי שממשיך ומהרהר בפחד עובר באיסור:

ביאור על ספר המצוות לרס"ג לאוין ל"ת ככח:

היכי שייך לומר במי שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ואינו יכול לראות חרב שלופה שעובר בל"ת, הרי כיון שאינו יכול אנוס הוא, ומאי אית ליה למיעבד ואנוס רחמנא פטריה? ודברי הרמב"ם ז"ל מדוקדקים בזה, שכתב וז"ל... כל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל את עצמו עובר בל"ת וכו' עכ"ל עיין שם. הרי שדקדק בלשונו... רק במתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה בדברים שמבהיל את עצמו, שמביא מורא על עצמו במזיד הוא שכתב הרמב"ם ז"ל שעובר בלא תעשה.

וכן כתב הגר"א שרמן:

ניב המדרשיה טז-יז:

תחושת הפחד והאימה של הלוחמים במלחמה היא רגש הפורץ באופן טבעי, ובמידה מרובה תחושה זו חיונית ללוחמים כדי שיהיו זהירים בשעת סכנה, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת... מדובר רק במבהיל עצמו ומפתח בלבו תחושות פחד ויראה או מעלה

